

zijn.’ Het blad constateerde een ‘inzinking die allerwege in ons land te bespeuren is.’¹

Alleszins denkbaar is het dat die inzinking in het moreel nog versterkt werd doordat precies twee weken na de val van Java een verordening verscheen die een zware schaduw ging werpen over het bestaan van honderdduizenden Nederlanders: bij het naar Duitsland zenden van werkende arbeiders zou voortaan dwang toegepast kunnen worden. Juist deze verscherpte arbeidsinzet was het die ten nauwste samenhang met hetgeen wij eerder in dit hoofdstuk behandelden: Amerika’s intrede in de oorlog en de daaruit voor Duitsland voortvloeiende gevaren.

Arbeidsinzet

In zijn werk over de gedwongen arbeid van Nederlanders in Duitsland dat wij in deze paragraaf in hoofdzaak zullen volgen, heeft B. A. Sijes terecht onderstreept dat men alle maatregelen die de Duitsers in bezet Nederland op het terrein van de arbeidsinzet namen, zien moet als een gevolg van het tekort aan geschoolde arbeiders dat zich al aan het eind van de jaren '30 in het Duitse bedrijfsleven was gaan manifesteren. Dat tekort hing hiermee samen dat Hitler die vóór het uitbreken van de tweede wereldoorlog weinig geneigd geweest was, de levensstandaard van het Duitse volk ter wille van de bewapening aan te tasten, na dat uitbreken die beleidslijn doortrok. Hij was er van overtuigd dat de civiele productie niet verminderd behoefte te worden om Duitsland desondanks in staat te stellen, met korte en weinig oorlogstuig verslindende *Blitzkriege* zijn tegenstanders in Europa te verslaan. De afloop van de veldtochten in Polen, Scandinavië en West-Europa alsmede op de Balkan en zo ook de eerste fase van de strijd in de Sowjet-Unie schenen die opvatting te rechtvaardigen. In schrille tegenstelling tot wat de Duitse propaganda suggereerde en wat in bezet gebied over het algemeen aangenomen werd, spande Duitsland zich in die beginjaren van de oorlog eigenlijk weinig in om de grote strijd te winnen. De Duitse oorlogsproductie die in 1944 50% van de totale industriële productie zou vormen, maakte er in '40 minder dan 15% van uit en de stijging in '41 was gering: maar 4%.² Aan

¹ *Het Parool*, 33 (23 maart 1942), p. 1 ² Duitsland produceerde in 1942 9 300 tanks, bijna 12 000 stukken geschut en 14 500 vliegtuigen; in 1944 27 000 tanks, 40 000 stukken geschut en 38 000 vliegtuigen. Daarbij moet men nog bedenken dat de productie van september '44 af door de Geallieerde bombardementen sterk daalde: